

ירושלים המוסלמית והצלבנית

דו"ח סיור מספר 36

אורן בצלאלי

Oren.Betzaleli@gmail.com

www.betzaleli.com

OREN BETZALELI
IN THE FOOTSTEPS OF THE GREATEST STORIES

תוכן עניינים

2	תיאור הסיור
4	אתר 1: הר הבית
6	נקודת הדרכה 1: הכניסה מגשר המוגרבים
6	נקודת הדרכה 2: רחבת הר הבית
7	נקודת הדרכה 3: חזית מסגד אל-אקצא
9	נקודת הדרכה 4: כיפת הסלע
13	נקודת הדרכה 5: כיפה השלשלת
14	נקודת הדרכה 6: שער הרחמים
16	נקודת הדרכה 7: המזבלה
16	נקודת הדרכה 8: מסגד מרואן / אורות שלמה
17	נקודת הדרכה 9: שער השלשלת
18	אתר 2: הרובע המוסלמי
19	נקודת הדרכה 1: רחבת שער השלשלת
21	נקודת הדרכה 2: רחוב השלשלת
24	נקודת הדרכה 3: שוק מוכרי הכותנה
25	אתר 3: הכותל הקטן
26	נקודת הדרכה 1: הכותל הקטן
29	אתר 4: המוריסטאן
30	נקודת הדרכה 1: המוריסטאן
30	נקודת הדרכה 2: כנסיית הגואל
32	אתר 5: שער יפו
32	נקודת הדרכה 1: שער יפו
33	אתר 6: טיילת החומות הדרומית
34	נקודת הדרכה 1: כניסה לטיילת החומות
34	נקודת הדרכה 2: תצפית מטיילת החומות
36	אתר 7: המגדל האיובי
38	נקודת הדרכה 1: המגדל האיובי

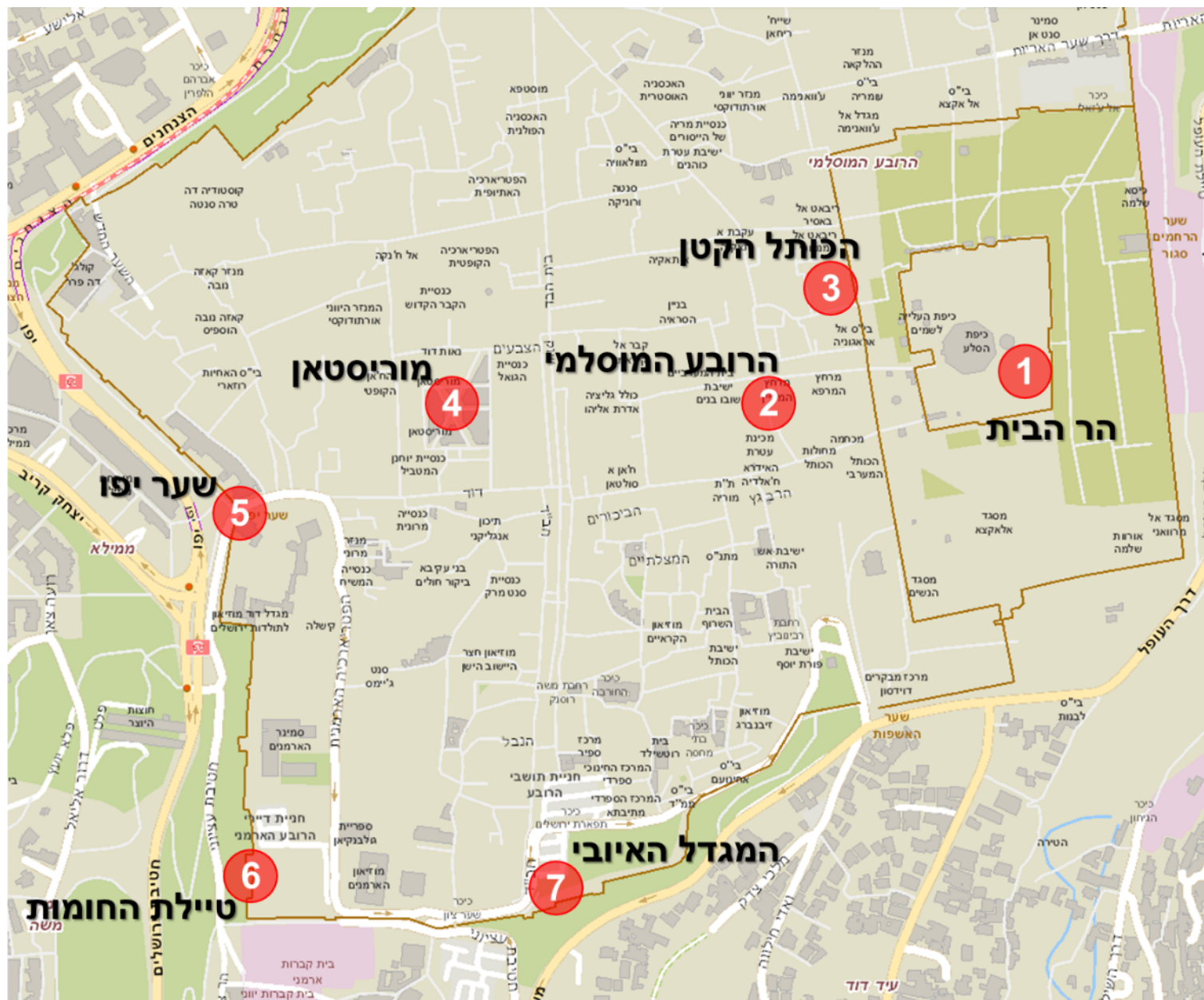
תיאור הסיור

תאריך הסיור	10/1/2023	מזג אוויר צפוי	מעונן חלקית וקר
שעת התחלה	6:00	שעת סיום	18:00
מקום מפגש	יקום	מקום פיזור	יקום
מקומות איסוף והורדה נוספים	גלילות, לטרון, שואבה		
מדריך	אייל מירון המעולה	טלפון מדריך	
אתרים מרכזיים	הר הבית, הרובע המוסלמי, הכותל הקטן, מוריסטאן, שער יפו, טיילת החומות		

לוח זמנים

שעה	פעילות	הערות
6:00	יציאה מ'יקום'	
8:30	הר הבית	
10:45	הרובע המוסלמי	רחוב השלשלת, רחוב עושי הכותנה, רחוב הברזל
11:30	הכותל הקטן	
11:45	הרובע המוסלמי	רחוב השלשלת, רחוב עושי הכותנה, רחוב הברזל
12:15	הפסקת צוהריים	ברובע הנוצרי, במוריסטאן
13:00	מוריסטאן	
13:45	שער יפו	
14:00	טיילת החומות הדרומית	
15:00	המגדל האיובי	ליד שער ציון

מפת הסיוור

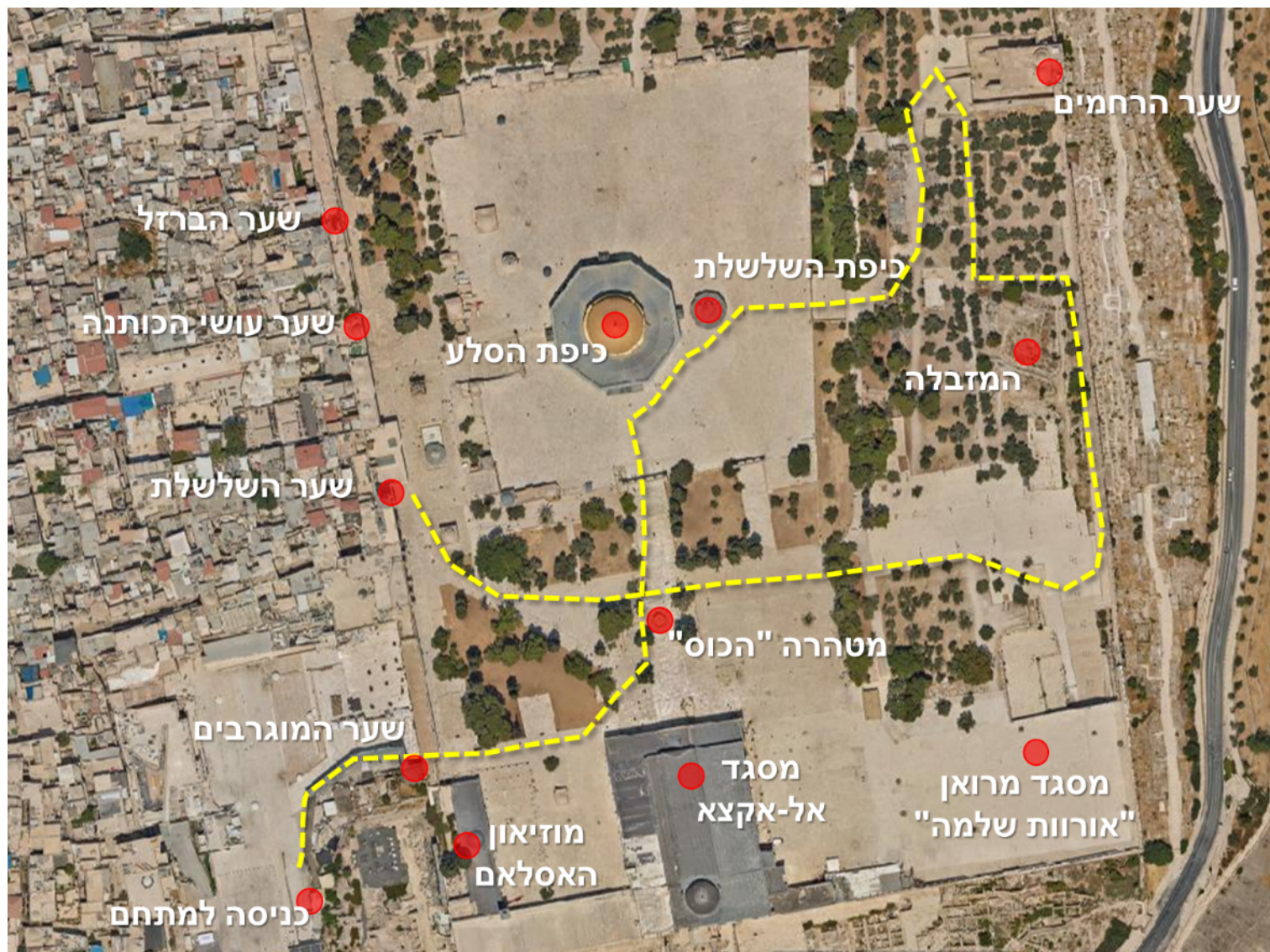

אתר 1: הר הבית

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
<u>ללא מוסלמים</u> א'-ה': 11:00-13:30, 14:30-17:00 ו', ש': סגור <u>למוסלמים</u> האתר פתוח בכל שעות היום.		הכניסה להר הבית ללא מוסלמים היא רק משער המוגרבים, באזור שער האשפות. היציאה יכולה להיעשות מכל שער מלבד שער האשפות.
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא תשלום	לא	מוגבלת
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	?	לא

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: הכניסה מגשר המוגרבים

- הר הבית הוא סיר לחץ פוליטי ומדיני כמעט בכל תקופה, ויש להתייחס לביקור בו בכל הזהירות הראויה לשמוע להנחיות משטרת ישראל.
- בכניסה למתחם יש לעבור בדיקה ביטחונית קפדנית. להר אסור להכניס כל סממן דתי, נשק כמובן, בגדים עם כיתובים שיכולים להתפרש כפוגעניים, ואפילו מחשבים וחצובות למצלמות.
- שער המוגרבים הוא השער היחיד הפתוח ללא מוסלמים, ומי שנכנס דרך שער המוגרבים לא יוכל בהמשך סיוורו להיכנס למסגדים על ההר. מוסלמים רשאים להיכנס להר דרך כל אחד מהשערים הפתוחים האחרים, לא הגבלת זמנים.
- ע"פ ההלכה היהודית ליהודים אסורה הכניסה להר הבית, וזאת בעיית טומאה ובשל העובשה שמיקומו המדויק של בית המקדש אינו ידוע. בשנים האחרונות יש שינוי, ויותר יהודים דתיים עולים להר הבית ואף מתפללים עליו, תוך כדי הימנעות מהאזורים המרכזיים שבהם יש סיכוי גבוה יותר שעמד בית המקדש.
- המוגרבים הם יוצאי המגרב (המערב), כלומר יוצאי צפון אפריקה שהתיישבו בעיר החל מהתקופה האיובית, בשכונה שהייתה ממוקמת היכן שרחבת הכותל המערבי נמצאת היום. שכונת המוגרבים נהרסה ע"י צה"ל בהנחיית ממשלת ישראל לאחד כיבוש העיר במלחמת ששת הימים.
- אנחנו נכנסים למתחם הר הבית דרך גשר המוגרבים, גשר העץ הזמני שנבנה לאחר שרמפת הכניסה להר חרבה בשנת 2000, וטרם נבנתה מחדש בשל החשש שבניה של גשר חדש תערער את מרקם היחסים העדין בהר הבית.
- בגשר המוביל לשער המוגרבים ישנה רחבה שבה מוצב דגם של בית המקדש. כדאי מאוד להסביר על בית המקדש טרם שנכנסים לרחבת הר הבית, ולקשור בין מבנה ההר כיום לבין מבנהו בתקופות שבהן בית המקדש היה עומדים.

נקודת הדרכה 2: רחבת הר הבית

- ההיסטוריה של הר הבית מתחילה לפני לפחות 3,000 שנים, עם רכישתו של המתחם ע"י דוד, מידי ארוונה היבוסי, ובניית בית המקדש הראשון בידי שלמה.
- הר הבית השתנה לאורך התקופות, וניתן לראות שרידים של חלק מהתקופות עד ימינו.
 - מימי בית המקדש הראשון לא נותרו אף שרידים.
 - בימי בית המקדש השני, ובעיקר מימי הורדוס, נותרו שרידים רבים, ובהם קירות התמך של המתחם (הכתלים), שמקיפים את ההר מארבעת כיווניו, ויוצרים את המשטח עליו ישבו ויושבים המבנים בהר הבית. משטח זה, שנוצר בימי הורדוס, הוא שנתן להר הבית את צורתו המוכרת עד היום.
 - בתקופה הרומית-ביזנטית מבנה הר הבית לא השתנה, אולם בית המקדש שהיה עליו נהרס קליל.

- התקופה המוסלמית הקדומה – בתקופה זו נבנו המבנים המוסלמיים הגדולים: כיפת הסלע ומסגד אל-אקצא.
- בכל שאר התקופות עד ימינו עיקר השינויים באו לידי ביטוי בבניה של מבנים קטנים, ובהם כיפות, סבילים, מדרסות ועוד.
- שינויים ממשיכים להיעשות בהר הבית גם בימינו, כמו למשל הקמתו של מסגד מרואן במקום שזוהה ע"י הצלבנים כ"אורות שלמה"
- בכניסה לרחבת הר הבית, מימין לכניסה על רחבה מוגבהת (מצטבא) שנועדה לתפילה בימי חג עמוסים, נמצא מוזיאון האסלאם, אולם הוא לא פתוח ללא מוסלמים. ברחבת המוזיאון אפשר לראות שרידים של פריטים ארכיטקטוניים, כגון כותרות ועמודים, שהוצאו ממסגד אל-אקצא מכיוון שלא נתפסו כמוסלמים דיים.
- במסגד אל-אקצא מתבצעים שיפוצים במשך עשרות שנים ברצף, מאז רעידת האדמה של 1927, שבה קרסו חלקים מהמסגד. במסגרת השיפוצים מוצאים אותם פריטים ארכיטקטוניים שלא הולמים את רוח האסלאם.

נקודת הדרכה 3: חזית מסגד אל-אקצא

- אנחנו עומדים מול חזית מסגד אל-אקצא, כאשר מצד אחד (מדרום) אפשר לראות את המסגד, ומצד שני (מצפון) אפשר את מבנה כיפת הסלע. חזית המסגד שאפשר לראות בימינו היא שריד מהתקופה הצלבנית, מהתקופה שבו שיש המסגד כביתם של המסדר הצלבני הטמפלרי.

- כיפת הסלע לא נבנה כמסגד, אלא כאתר הנצחה לאירוע העלייה לשמיים של מוחמד, אירוע בו קיבל מוחמד את מצוות התפילה. בפועל המבנה משמש לתפילה בימי חג, כאשר רחבת הר הבית מלאה במתפללים. בימים אלה משמש מבנה כיפת הסלע לתפילה של נשים.

- שני המבנים, הן כיפת הסלע והן מסגד אל-אקצא, בנויים בארכיטקטורה רומית-ביזנטית נוצרית. מבנה מסגד אל-אקצא הוא מבנה מטיפוס בסיליקה, בעוד שמבנה כיפת הסלע הוא מבנה מתומן הרכזי, כמוהו ישנן כנסיות רבות כמו כנסיית הקבר, הכנסייה הביזנטית בהר גריזים, כנסיית בית פטרוס בכפר נחום ועוד.
- מבנה כיפת הסלע נבנה בשנת 691/2 ע"י הח'ליף השני מהשושלת האומיית, עבד אל-מאלכ, ומסגד אל-אקצא נבנה כ-15 שנים מאוחר יותר, בשנת 705, ע"י בנו של עבד אל-מאלכ, אל וואליד.
- מבנה כיפת הסלע הוא מקורי, שכן המבנה לא נהרס ברעידות אדמה או במלחמות מאז שנבנה ועד ימינו, ורק הכיפה עצמה הוחלפה מספר פעמים במהלך ההיסטוריה.
- לעומת זאת מבנה מסגד אל-אקצא נבנה מחדש מספר פעמים לאורך ההיסטוריה, שכן הוא יושב על קמרונות באופן שהופך אותו לרגיש במיוחד לרעידות אדמה.
- בחזית מסגד אל-אקצא אפשר לראות גרם מדרגות שיוצא מתחת למבנה, בינות לקמרונות עליהם נבנה המבנה, ולהגיע לכותל הדרומי ולשערים הסגורים שקבועים בו.
- בתוך מסגד אל-אקצא נרצח המלך הירדני הראשון, עבדאללה, ע"י מתנקש פלסטיני. את חורי הקליעים שפגעו בקירות אפשר לראות עד היום. כמו כן בתוך המסגד אפשר לראות את בגדיהם המגואלים בדם של מפגינים מוסלמים, שנהרגו במהומות בידי שוטרים של משטרת ישראל, לאחר שזרקו אבנים גדולות לעבר מתפללים יהודיים שהתפללו ברחבת הכותל.
- בין המבנים הללו אפשר לראות מתקן טהרה, "מטהרה" בערבית. המתקן נבנה במאה ה-14 ע"י האמיר הממלוכי תנכז, והוא נקרא "הכוס" (או אל-כאס בערבית) בשל צורתו.

נקודת הדרכה 4: כיפת הסלע

- מ"הכוס" אנחנו ממשיכים צפונה, ועולים במדרגות לעבר מבנה כיפת הסלע. בדרך, בסוף המדרגות, אנחנו עוברים דרך קשתות, שכמוהן אפשר לראות מארבעת צידיה של הרחבה בה נמצאת כיפת הסלע.
- הקשתות נבנו ככל הנראה פשוט כדי לסמן את המתחם המקודש. אולם ישנן גם מסורות שמדברות על כך שבתחיית המתים יתלו על קשתות אלה המאזניים שישפטו את מעשי המתים שיגיעו אליהן, טרם יוחלט אם הם ישובו לחיים או לא. על פי מסורת זו יבנה גשר בין הר הזיתים למתחם הר הבית, גשר צר כחוט השערה. על גשר זה יעברו המתים, כאשר החוטאים יפלו מהגשר לנחל הקדרון, שקרוי בערבית ואדי הגיהנום, בעוד שהצדיקים יגיעו על גבי הגשר עד לכיפת הסלע, ושם ישפטו.
- בסמוך לקשתות אפשר לראות מנבר (דוכן האימאם), שנבנה לראשונה בתקופה האיובית. מאז שופץ המנבר מספר פעמים לאורך ההיסטוריה, כשבכל שיפוץ הוטמע בו סממן ארכיטקטוני המסמל את התקופה שבה נעשה השיפוץ. ואכן, על המנבר אפשר לראות סממנים ממלוכים, ועות'מאנים. המנבר משמש לימי הקיץ.
- מבנה כיפת הסלע עצמו נבנה, כאמור, ע"י הח'ליף ה-2 מהשושלת האומיית, בשנת 691/2 לסה"נ, והוא עומד במקום בו עמדו בעבר, לפי המסורת, שני בתי המקדש היהודיים.
- מבנה כיפת הסלע הוא מבנה מתומן, שמעליו יש תוף, ומעל התוף יש כיפה. כשהמוסלמים כובשים את ארץ ישראל, במאה ה-7, הם עדיין לא שלטו ברזי הבנייה והארכיטקטורה, והם נעזרו בארכיטקטים ובנאים ביזנטיים שהיו באזור. התוצאה היא מבנה ביזנטי קלאסי.

- הכיפה הזהובה אותה אפשר לראות היום נבנתה במאה ה-11, והיא הייתה צופתה בזהב מחדש בשנות ה-90 של המאה ה-20, בתרומתו של המלך חוסיין. בתוך המבנה ישנה כיפה נוספת, פנימית, מתחת לכיפה החיצונית.
- את התוף ואת המבנה המתומן מכסים קרמיקות בגוונים של כחול וירוק, שנוספו למבנה בשנות ה-60 לש המאה ה-20. במקור צופה המבנה ככל הנראה בפסיפס מזהב, דוגמת הפסיפס אותו אפשר לראות בשער הכניסה המזרחי של כיפת הסלע.
- מתחת לקרמיקה הכחולה-ירוקה אפשר לראות לוחות שיש בהירים, שהם מוקדמים יותר מהקרמיקה. חלק מלוחות השיש הם צבעוניים, והם מהתקופה הממלוכית (למטה מימין), ואחרים חדגוניים יותר, והם מתוארכים לתקופה האומיית (למטה משמאל).

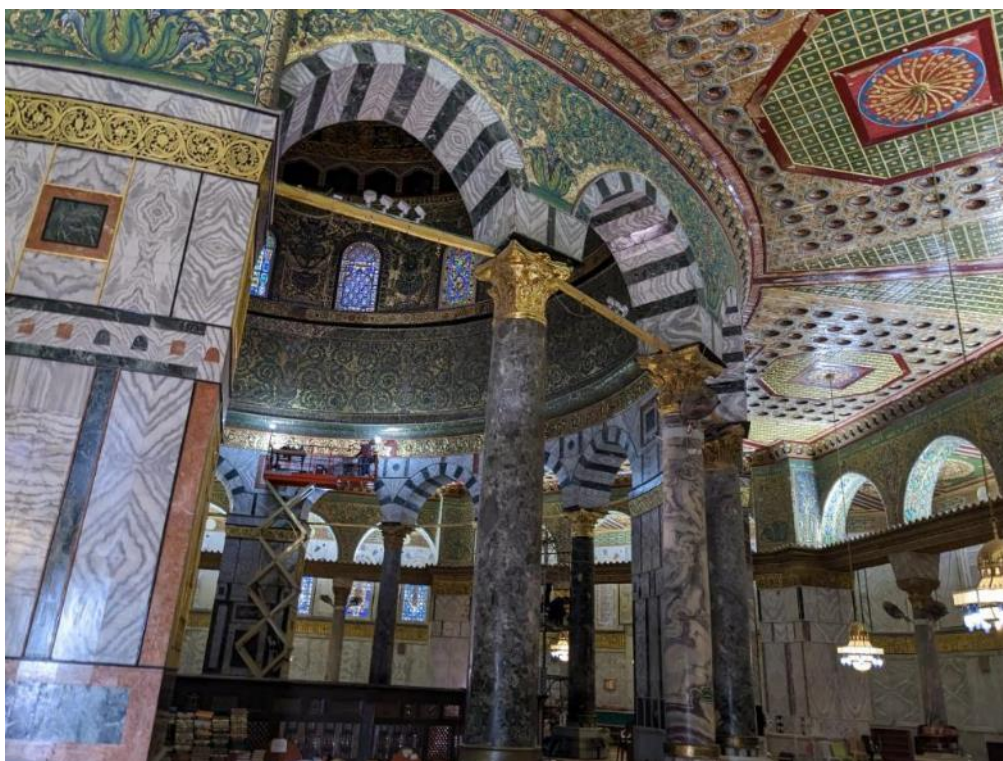

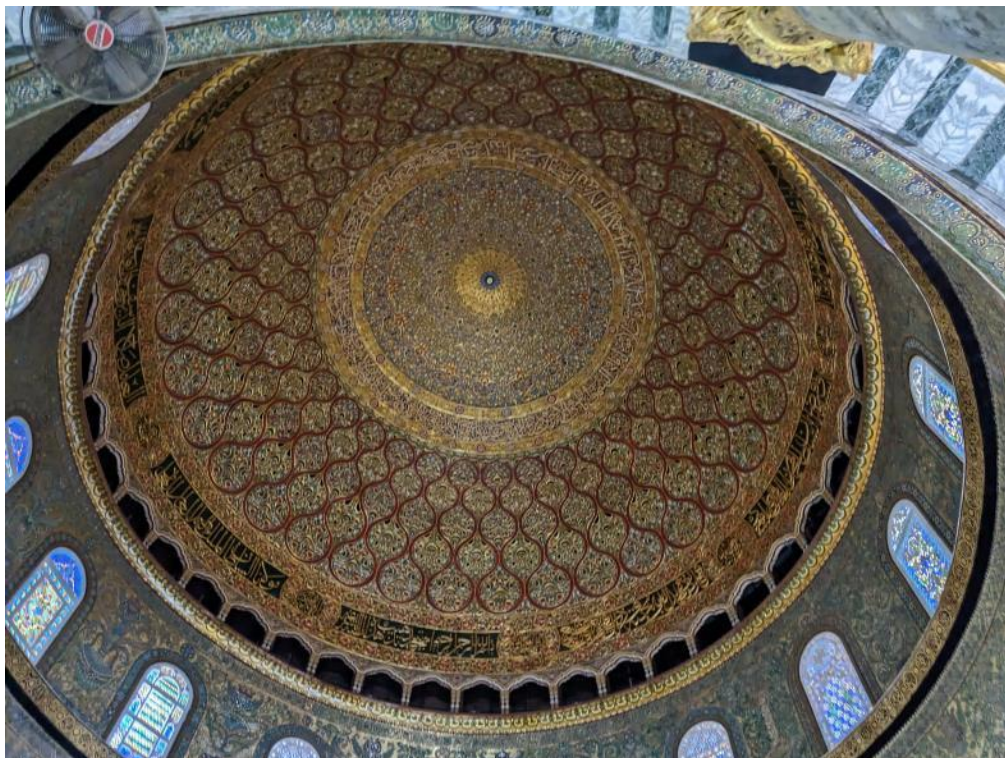
- הסיבה לבניית מבנה כיפת הסלע לא מוסכמת במחקר, אולם יש שתי סברות עיקריות שנהוגות במחקר:
 - להוות תחרות למכה, בתקופה שמכה נשלטה ע"י שליט מקומי שקרא תיגר על שלטונו של שושלת הח'ליפים האומיים.
 - להוות תחרות לכנסיית הקבר הסמוכה, אותה אפשר לראות מכאן. תיאוריה זו נתמכת בעובדה שבתוך מבנה כיפת הסלע יש כתובת אומיית באורך של 200 מטרים, שיוצאת נגד הנצרות, ומכנה אותה ואת האמונה בישוע כבן האלוהים, כעבודת אלילים.

- כיפת הסלע עצמה בנויה מעל סלע, שסביבו יש מסורות רבות הן ביהדות והן באסלאם.

- פנים המבנה מעוטר אף הוא בפסיפסים מרהיבים ובלוחות שיש.

- מתחת לסלע יש מערה שאליה מובילות מדרגות. המערה משמשת גם היא לתפילה, ובתוכה יש מחרב.

התמונות האחרונות באדיבות האשם עות'מאנה האלוף!

- כיפת השלשלת נמצאת בסמוך למבנה כיפת הסלע, ממזרח לו. במבנה כיפת הסלע ישנו שער שיוצא לכיוון כיפת השלשלת, ומהשער יוצא קמרון קטן שיוצר מעין מסדרון שמוביל מכיפת הסלע לכיפת השלשלת.
- כשמסתכלים על הקמרון מלמטה אפשר לראות שהוא מצופה בפסיפס מזהב שעשוי מקוביות זכוכית מצופות זהב. ככל הנראה זהו העיטור שהקיף את כל מבנה כיפת הסלע לפני שצופה בקרמיקה כחולה.

- מול כיפת השלשלת, מצד מערב, ניצב שער השלשלת, וממנו יוצא רחוב השלשלת. כיפת השלשלת היא קדומה לשער ולרחוב, והיא נתנה לשער את שמו, ובעקבותיו נקרא גם הרחוב באותו שם.
- לפי המסורת המוסלמית כאן היה בית המשפט של שלמה המלך, ובו הייתה שלשלת פלאים, שרק מי שהיה דובר אמת הצליח לגעת בה. השלשלת עצמה לא קיימת יותר, וישנה אגדה שמספרת על כך שהשלשלת נאספה ע"י יד נעלמה לאחר שאחד הנאשמים הצליח להערים על השופט ולגרום לכולם לחשוב שהשלשלת לא מדייקת (הסיפור על שמעון ולוי).
- היסטוריונים לא הצליחו למצוא הסברים מתועדים שמסבירים מדוע ניתן לכיפה שמה, ואף אין הסבר אחיד לסיבה לבנייתה. אחת הסברות מדברת על בניית כיפת השלשלת כמודל לפני שנבנתה כיפת הסלע, אולם לכיפת השלשלת 11 פאות בעוד שלכיפת הסלע 8 פאות, כך שהסברה הזו לא הגיונית. גם מבנה התוף של כיפת הסלע נראה שונה לגמרי בכיפת השלשלת. סברה אחרת שיערה שהמבנה הוקם כדי לשמש מעין כספת שתשמור על אוצרות השלטון, אולם היעדר קירות ודלתות למבנה שמים גם את ההסבר הזה בסימן שאלה גדול.
- הסבר נוסף מדבר על מיקומה של כיפת השלשלת כדבר החשוב. כיפת השלשלת ממוקמת בדיוק בנקודת המפגש בין האלכסונים של שטח הר הבית, כלומר במרכזו הגיאומטרי של הר הבית, שנמצא במרכזה של ירושלים, שנמצאת במרכזה של ארץ ישראל, שהיא טבור העולם. כלומר, זהו מרכזו הגיאומטרי של העולם.

נקודת הדרכה 6: שער הרחמים

- מאזור כיפת הסלע אנחנו ממשיכים מזרחה, יורדים מהבמה עליה יושבת כיפת הסלע, וממשיכים לכיוון שער הרחמים, או יותר נכון למבנה "בית השער", של שער הרחמים.

- שער הרחמים הוא השער היחידי בחומה המזרחית של הר הבית, והוא אטום מצידו החיצוני. כמו כן, מעברו השני של השער שוכן בית קברות מוסלמי.

- מידותיו של השער (מבחוץ) הם כ-12x12 מטרים, והסברה הרווחת היא שהוא נבנה בתקופה הביזנטית, אולם אין לכך סימוכין בתעודות, וגם סגנון הבנייה הוא שילוב של כמה תקופות.
- מחקרים ארכיאולוגיים הראו שמתחת לשער יש קשת, שייתכן ששימשה כתעלת ניקוז שהוציאה את המים בהם נעשה שימוש בהר הבית החוצה לנחל הקדרון. במשנה מוזכר שער מזרחי להר הבית, שער שושן, אולם לפי הכתוב מיקומו של השער היה מול קודש הקודשים, בעוד ששער הרחמים ממקם קצת צפונית למקום המשוער של קודש הקודשים.
- על פי המסורת היה זה צלאח א-דין שסגר לראשונה את שער הרחמים, וזאת על מנת למנוע מהמשיח היהודי להיכנס לעיר וכן מישוע הנוצרי לחזור לעיר, ובכך למנוע את תחיית המתים היהודית והנוצרית. הסגירה הנוכחית של השער היא מהמאה ה-16 לסה"נ.
- תעודות היסטוריות מראות שהשער נסגר כבר בתקופה הצלבנית, והוא היה נפתח רק פעם אחת בשנה, ביום ראשון של הדקלים (יום כניסתו של ישוע לירושלים בשבוע האחרון לחייו).
- ישנם כאלה שמסבירים גם את מיקומו של בית הקברות מחוץ לשער כאמצעי למניעת כניסת המשיח היהודי, שכן בית קברות הוא מקום שטומאה, אבל הסבר זה לוקה בחוסר הבנה של חוקי הטומאה היהודיים, שכן רק מתים יהודים מעבירים טומאה, וזהו בית קברות מוסלמי. בכלל, אין אף מסורת יהודית מתועדת שקובעת שהמשיח יגיע לירושלים ממזרח.
- המבנה משמש כיום כבית תפילה מוסלמי.

נקודת הדרכה 7: המזבלה

- משער הרחמים אנחנו ממשיכים דרומה לכיוון מסגד מרואן. על מנת להקים את מסגד מרואן חפר הוואקף המוסלמי של הר הבית חפירות משמעותיות בפינה הדרום-מזרחית של ההר, חפירה שנוהלה ללא כל פיקוח ארכיאולוגי.
- את כמויות העפר העצומות שהוצאו מהחפירות השליכו קבלני העפר בשטח הר הבית, באופן שיר מעין מזבלה במקום הקדוש כל כך.
- בתוך ערימת הפסולת אפשר היה לזהות, בין היתר, שרידים של קורות עץ עם עיטורים שהיו אופייניים בבית המקדש השני. לימים כיסה הוואקף את ערמת הפסולת בעפר נוסף כדי להחביא את הממצאים, אולם שרידים דומים של קורות עץ מעוטרים נמצאים עד היום במוזיאון רוקפלר.
- בדיקות פחמן 14 שבוצעו על הקורות גילו שאכן שרובן הגדול מתוארך לימי בית המקדש השני, אולם מספר קטן של קורות תוארך עמוק לימי בית המקדש הראשון.

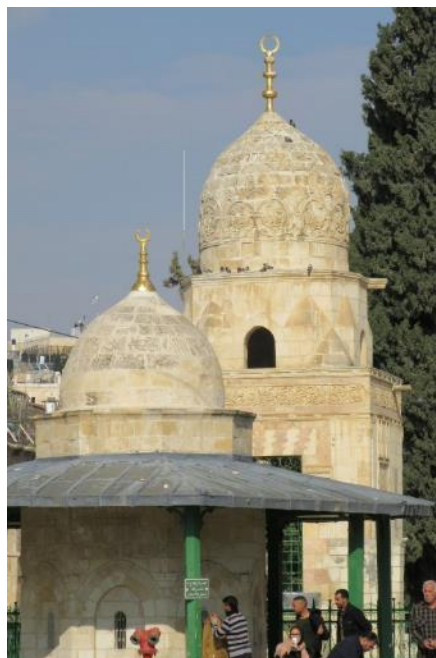
נקודת הדרכה 8: מסגד מרואן / אורות שלמה

- בפינה הדרומית-מזרחית של הר הבית אנחנו מגיעים למתחם שנחפר ע"י הוואקף המוסלמי ע"מ להקים בתוכו את מסגד מרואן הגדול. אנחנו עומדים בראש גרם מדרגות גדול שמוביל מטה, לכיוון מבנה בעל חמש קשתות, ששתיים מהם פתוחות.

- האזור היה, כאמור, משטח אחד ישר עד לחפירות של הוואקף, אולם היה יודע שמתחת למפלס המשטח היו קיימים קמרונות שיצרו מעין אולמות ששימשו אורוות סוסים מהתקופה הצלבנית, שכוננו ע"י הצלבנים "אורוות שלמה". התפיסה הייתה שהקמרונות הם מימי הורדוס, שעליהם יצר הורדוס את משטח הר הבית. כמו כן התפיסה הייתה שמשערי חולדה, שנמצאים בקיר הדרומי של הר הבית, היו פתחים שהובילו את עולי הרגל מתחת לקמרונות למעל פני השטח, בדרכם לבית המקדש.
- לאולמות אלה הייתה כניסה צרה, ובשנת 2000 העביר הוואקף בקשה לממשלת ישראל לייצר פתח רחב יותר ובטוח יותר כדי לאפשר כניסה לאולמות הצלבניים. ממשלת ישראל אישרה את יצירת הפתח הבטוח, שלימים הפך לבור הענקי אותו אנחנו רואים מולנו, שנועד להכשיר כניסה מאסיבית של מתפללים למסגד החדש שהוקם באותם אולמות צלבניים – מסגד מרואן, שנקרא על שם אביו של עבד אל-מאלק, הח'ליף האומיי שאחראי לבניית כיפת הסלע.
- החפירות של הוואקף, שהיו אסון ארכיאולוגי עצום, חשפו מבנה בזיליקני גדול, צמוד לחומה הדרומית של הר הבית, שאותו אנחנו רואים מולנו, והובילו לחשיבה מחודשת לגבי אופיו של המקום. כיום מתגבשת הבנה שאולי לא היו כאן קמרונות כלל, ואולי שער חולדה לא הובילו למעברים תת קרקעיים שבסופם הגיחו עולי הרגל אל מעל פני האדמה ברחבת הר הבית. לחילופין, אולי האזור נראה בימי בית המקדש כמו שהוא נראה היום, ושערי חולדה היו שערים רגילים, שדרכם נכנסים לגרם מדרגות גדול ופתוח לשמיים, ושבסופו מגיעים עולי הרגל לרחבת הר הבית.

נקודת הדרכה 9: שער השלשלת

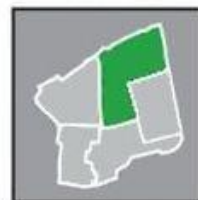
- מאזור מסגד מרואן אנחנו עושים את דרכנו לכיוון שער השלשלת, משם נצא ממתחם ההר. מועד בניית השער לא ידוע, אולם ככל הנראה היה במקום שער כבר מהתקופה האומיית.
- באזור שער השלשלת אפשר לראות מספר מבנים מוסלמיים, ובהם סביל קאיתבאי, שנבנה ע"י הסולטן הממלוכי קאיתבאי המאה ה-15 (בתמונה של אייל, משמאל).
- מימין לשער השלשלת ישנו מבנה שבו קבורים אישים פלסטינים ממשחות ידועות, כמו בכירי משפחת אל-חוסייני. המבנה נמצא באופן רשמי מחוץ לרחבת הר הבית, שכן הרחה נחשבת חארם (מקום קדוש), ואסור לקבור בה.

אתר 2: הרובע המוסלמי

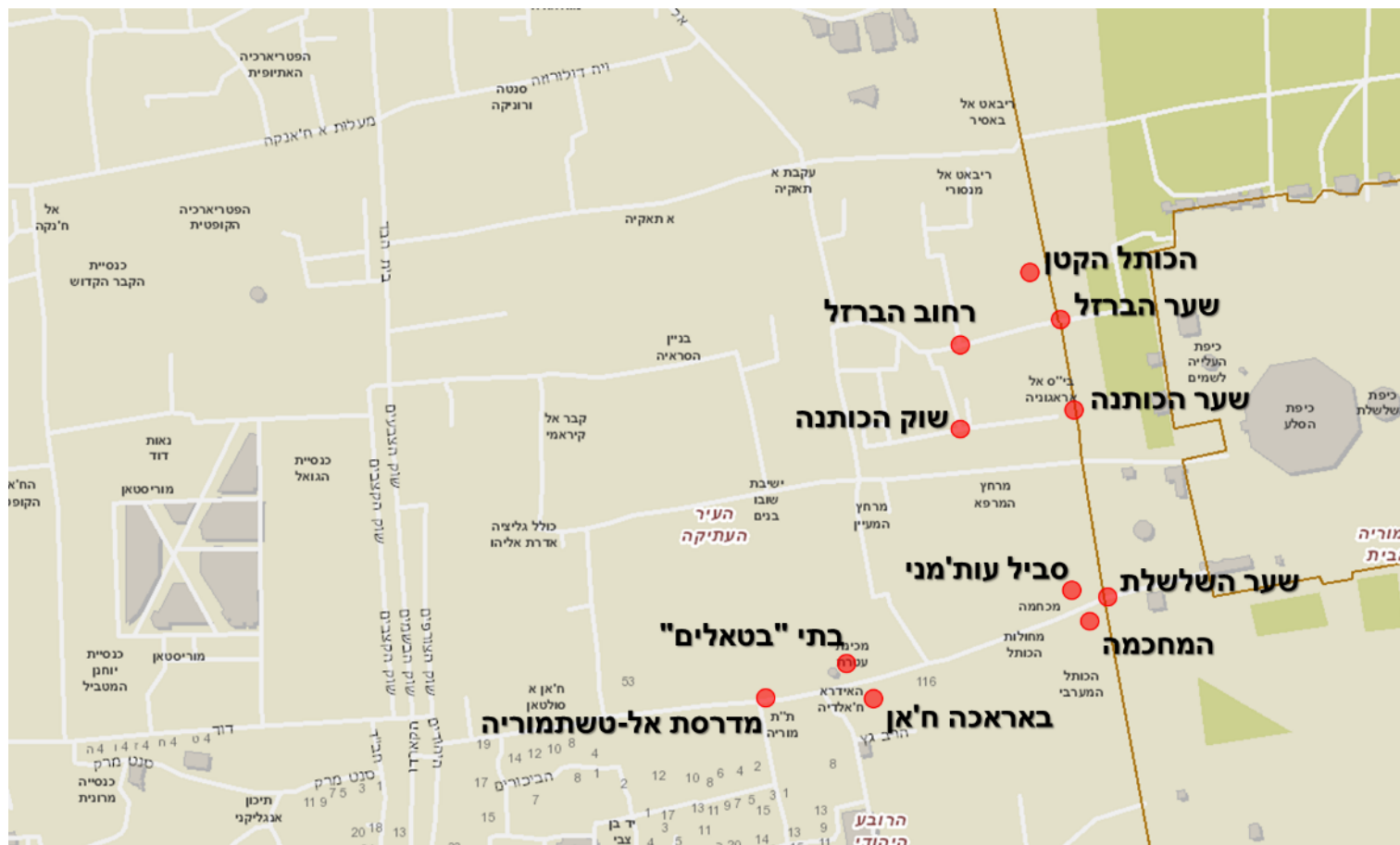
סביבת האתר

הר הבית

מפת האתר

נקודת הדרכה 1: רחבת שער השלשלת

- יצאנו מרחבת הר הבית דרך שער השלשלת, ואנחנו עוצרים ברחבה שממערב לשער כדי להביט במבנים שמסביב.
- ממש מול השער ישנו סביל (מתקן מים) עות'מאני מתקופת הסולטאן סולימאן המפואר, שבסיסו עשוי מסרקופג רומי (למטה מימין), בשימוש משני כמובן, ובראשו אפשר להבחין בעיטורים צלבניים (למטה משמאל).
- הסביל נבנה משרידים מתקופות שונות, והוא מקבל את מימיו מאמת המים התחתונה שנבנתה בתקופה החשמונאית, והשתמרה ע"י המוסלמים מכיוון שהיא הביאה מים למתחם הר הבית.

- בצידה השמאלי של הרחבה אפשר לראות מבנה בסגנון ממלוכי, ובתוכו בסיס של משמר הגבול. המבנה הוקם בתקופת האמיר הממלוכי תנכ"ז, ושימש כמדרסה בשם "מדרסה תנכ"ז" (על שם האמיר תנכ"ז) או בשם "המחכמה".
- בחזית המבנה אפשר לראות כתובת באותיות ערביות, שבמרכזה סמל הכוס של האמיר תנכ"ז.

נקודת הדרכה 2: רחוב השלשלת

- לאורכו של רחוב השלשלת אפשר להבחין במבנים ממלוכים רבים, וזאת באמצעות המאפיינים הבולטים של הארכיטקטורה הממלוכית:
 - האבלק – שילוב של אבנים בשניים או שלושה גוונים (לבן, שחור ואדום)
 - מוקרנס – חצי כיפה מקושטת בנטיפי אבן, ממוקמת בעיקר בפתחים של מבנים
 - טבלאות אבן עם כיתובים בערבית וסמל במרכז, כמו סמל הכוס של האמיר תנכז ושל מספר מנהיגים ממלוכים אחרים
 - מצטבא - ספסלי אבן, תשליבי אבנים בשני צבעים ועוד.
- אחד המבנים הבולטים ברחוב השלשלת הוא מבנה שנקרא "באראכה ח'אן", בו נקבר ככל הנראה במאה ה-13 חותנו של בייבארס. בתוך המבנה ישנם קברים נוספים, וכן ספריה, שבעבר הייתה אחת הספריות הגדולות לספרות מוסלמית. על חלונות המבנה אפשר לראות סורגים (למטה משמאל), כאשר במפגש בין מוטות הברזל

האנכיים למוטות הברזל האופקיים יש תפוח, מעין כדור מתכת שמסתיר את נקודת המפגש. סורגים אלה הם מקוריים מהתקופה הממלוכית, והם אופייניים לתקופה. במשקוף הכניסה למבנה אפשר לראות קשת כריות, שהייתה אופיינית בתקופה הצלבנית, ואומצה ע"י הממלוכים (למטה מימין).

- מצידו השני, הצפוני, של הרחוב יש שני מבנים שנבנו ע"י שני בכירים בשלטון הממלוכי. בתקופה הממלוכית ירושלים לא הייתה עיר פוליטית חשובה, והיא שימשה מעין עיר גלות ל"בטאליים" - בכירי ממשל בדימוס, או כאלה שהשלטון לא רצה אותם, אבל לא עד כדי כך שרצו להוציאם להורג.

- בתמונה אפשר לראות גם מרפסות בקומה הראשונה מעל מפלס הרחוב, שבחלקן נבנו מבני עץ מחוררים / מחורצים – משרביות. חורים אלה אפשרו לרוח הקרירה לחדור פנימה, ולקרר את מה שנמצא במרפסות. לרוב שמרו במרפסות אלה מים לשתייה, מתוך מטרה לשמור את המים קרירים. המילה "משרביה" מגיעה מהמילה הערבית "אשראב" שמשמעה לשתות, והיא ניתנה למבנים אלה בשל שימושם לקרר מים לשתייה.

- המרפסות האלה מודרניות, והן נבנו באופן כזה שיאפשר לבנות הבית הצנועות לצפות מטה אל העוברים והשבים ברחוב, אבל בו זמנית גם הסתירו את הנעשה בתוך הבית מעיני העוברים והשבים.
- כמו כן אפשר למצוא לאורך רחוב השלשלת "תורבות", מבני קבר מפוארים ממלכים. תורבות אלה הם של אישים רמי דרג, אולם לא אנשי דת, ולכן הם אינם "מקאמים".
- מעט מערבה משם, בפינת רחוב משגב לדרך, אפשר לראות מבנה ממלכי נוסף עם מרפסת בנויה אבן. זהו אל-מדרסה א-טשתמוריה, מדרסה שנבנתה ע"י טשתמור, חותנו של ברכוכ, הסולטן הצ'רקסי הראשון. ברכוכ פרש בשיא הקריירה שלו, התמקם בירושלים (הפך לבטאל), מת בירושלים זמן קצר לאחר פרישתו ונקבר במבנה.
- במבנה שוכנת היום הוועדה האיסלאמית העליונה, שנוסדה בשנת 1967.

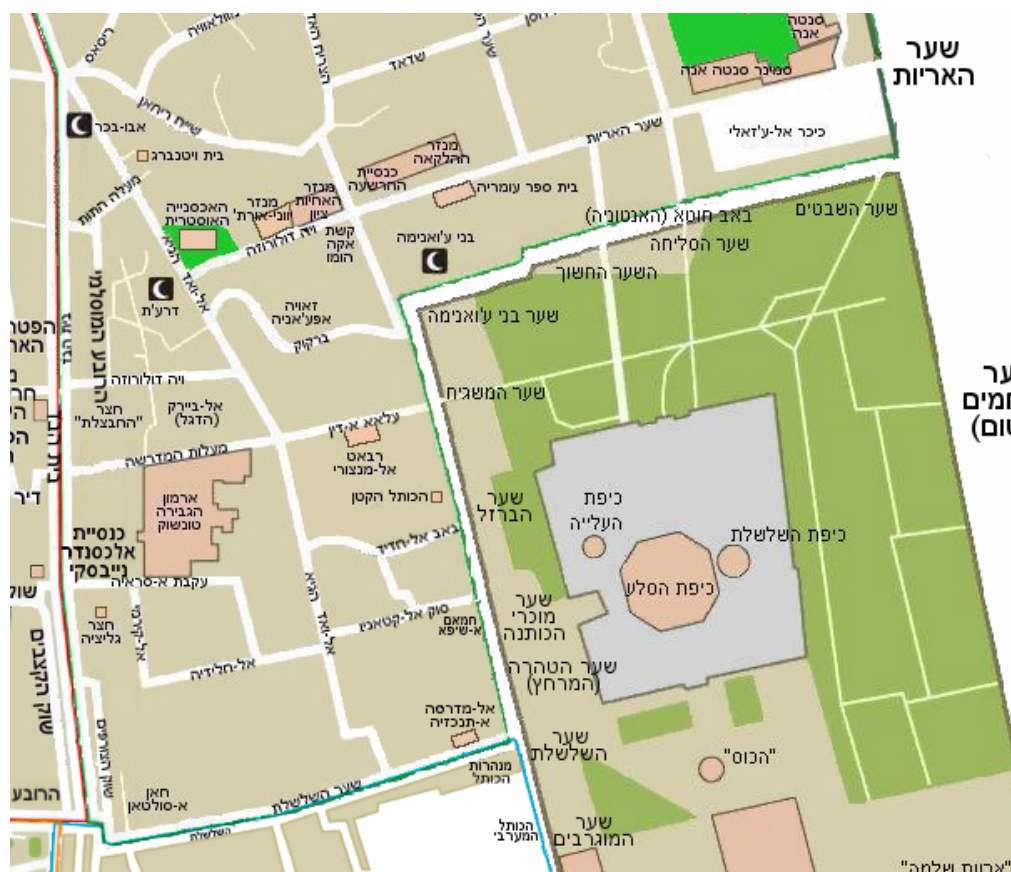

נקודת הדרכה 3: שוק מוכרי הכותנה

- שוק מוכרי הכותנה נמצא ברחוב מקביל לרחוב שער השלשלת, מצפון. הרחוב מוביל גם הוא לשער של הר הבית. זהו שוק מתמחה, ובו מכרו מוצרים מכותנה שהובאה מאזור מישור החוף. שווקים מתמחים היו נהוגים ברחבי המזרח, ובירושלים אפשר למצוא מספר שווקים כאלה, כמו שוק הבשמים וכו'.
- השוק נבנה בתקופת האמיר הממלוכי תנכ"ז, ובו נבנו שני בתי מרחץ שנועדו לשמש את העולים למתחם הר הבית. כיום משמש אחד ממבני בית המרחץ את אוניברסיטת אל-קודס הפלסטינית, ובו יושב המרכז ללימודי ירושלים.
- ברובע המוסלמי, ובירושלים העתיקה בכלל, ישנם מבנים רבים שתועדו ע"י הגיאוגרף הממלוכי מוג'יר א-דין בסוף המאה ה-15 ותחילת המאה ה-16 לסה"נ. מוג'יר א-דין תיעד מבנים רבים, וציין לכל מבנה את זמן הקמתו, שימוש המבנה וכמובן את השליט שיזם ומימין את הבנייה.
- לפני המסורת קבור מוג'יר א-דין בהר הזיתים, ליד כנסיית כל העמים בגת שמנים, אולם זהו לא קברו אלא מצבה לזכרו.
- בקצה רחוב עושי הכותנה נמצא שער הכותנה שמוביל להר הבית. בשער הזה מותרת הכניסה למוסלמים בלבד.
- מרחוב עושי הכותנה אנחנו עוברים לרחוב הברזל, המקביל אליו, שבקצהו המזרחי נמצאת הכניסה לרחבת הכותל הקטן.

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
בכל שעות היום		הכניסה למתחם מהרחוב המוביל לשער הברזל של הר הבית. קצת לפני שער הברזל נכנסים דרך דלת ירוקה שמאלה.
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא תשלום	לא	לא
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	לא	לא

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: הכותל הקטן

- אנחנו נמצאים בתוך הרובע המוסלמי של העיר העתיקה, מולנו הכותל המערבי... לא כותל קטן, ולא כותל בינוני ולא כותל גדול, פשוט הכותל המערבי. היחיד.
- שתי השורות התחתונות שאנחנו רואים הם מתקופת הורדוס, ואפשר לראות שבנקודות מסוימות השורות לא מלאות. השורות מעל הם מהתקופה הממלוכית, ומעליהם שורות של אבנים מתקופות מאוחרות יותר.
- הסיבה שרואים כאן רק שני נדבכים מהתקופה ההרודיאנית היא שאנחנו נמצאים בנקודה גבוהה יותר מרחבת הכותל המערבי ב-6-7 מטרים.
- אפשר לראות גם בין אבני הכותל פתקים, בדומה לפתקים שאפשר לראות בין אבני הכותל ברחבת התפילה הגדולה.
- החצר עצמה שבה אנחנו עומדים היא חצר של בית של משפחה מוסלמית, משפחת שיהאבי. בתקופה הממלוכית שימש אכסנייה (ריבאט) לעולי רגל מוסלמים שבאו לבקר בעיר, בשם "ריבאט אל-כורד".

אז למה "הכותל הקטן"?

- אורכו של הכותל המערבי, מהפינה הצפון מערבית, היכן שהייתה מצודת האנטוניה, לפינה הדרום-מערבית, היכן שראינו את הכתובת "לבית התקיעה", הוא כ-470 מטרים.
- בערך 60 מטרים מהכותל נמצאים ברחבת הכותל המוכרת, ועוד 90 מטרים נמצאים בחלק הדרומי, חלק מהגן הארכיאולוגי דוידסון, ושם יש גם את עזרת ישראל.

- הקטע הזה של הכותל המערבי, שנמצא במרחק של כ-330 מטר מהפינה הדרומית ואורכו בערך 15 מטר, הוא הקטע היחידי של הכותל שחשוף מעבר לאותם 150 מטרים בחלק הדרומי.
- כל שאר הכותל לא חשוף מכיוון שמסתירים אותו בתי הרובע המוסלמי, שהחל מהתקופה הממלוכית נבנו באופן שדופן אחת שלהם נשענת על הכותל.
- הרחבה הקטנה שבה אנחנו עומדים היא בעצם הרחבה היחידה מלבד רחבת הכותל הידועה ברובע היהודי, שבה אפשר להתפלל, ומכאן השם "הכותל הקטן"... צריך להיות "רחבת התפילה הקטנה" כי הכותל הוא אותו כותל.

תפילה בכותל הקטן

- כאמור, הרחבה הזו היא מקום קדוש ליהודים, שכן היא חלק מהכותל המערבי שכולו קדוש ליהודים, וזאת למרות שהמקום לא מוגדר כמקום קדוש, והוא לא מנוהל ע"י המשרד לענייני דתות, כמו הרחבה הגדולה.
- ומכיוון שכך מתקיימות כאן תפילות של יהודים בכל יום. הן תפילות מאורגנות והן תפילות אישיות. יש שתי ישיבות ירושלמיות שמקיימות במקום תפילת מנחה, ישיבת עטרת כוהנים וישיבת הכותל, אחת מקיימת כאן תפילת מנחה באמצע השבוע, והשנייה בסופי שבוע. מעבר לכך מגיעים לכאן יהודים רבים, מתפללים ומטמינים פתקים בין אבני הכותל.
- בעבר היו מקרים רבים של עימותים בין מתפללים לתושביה המוסלמים של החצר, והיו אף מקרים שבהם הושלכה פסולת מחלונות הבתים לחצר.
- בשיא החיכוך בין יהודים למוסלמים סביב השימוש ברחבה, לפני הרבה מאוד שנים, הקימו המוסלמים במקום מבנה קטן ששימש לשירותים, וחילק את הרחבה ל-2. היום המבנה לא בשימוש.
- בגלל הרגישות של המקום מתקיים כאן סוג של סטטוס קוו. כמו שאפשר לראות, במקום אין כיסאות, אין מתקני תפילה, אין מחיצות, אין ספרי קודש... אין כלום. הרחבה ריקה. בכל פעם שמתנהלת במקום תפילה, המתפללים מביאים איתם את כל הציוד, ומחזירים אותו איתם בסוף התפילה.

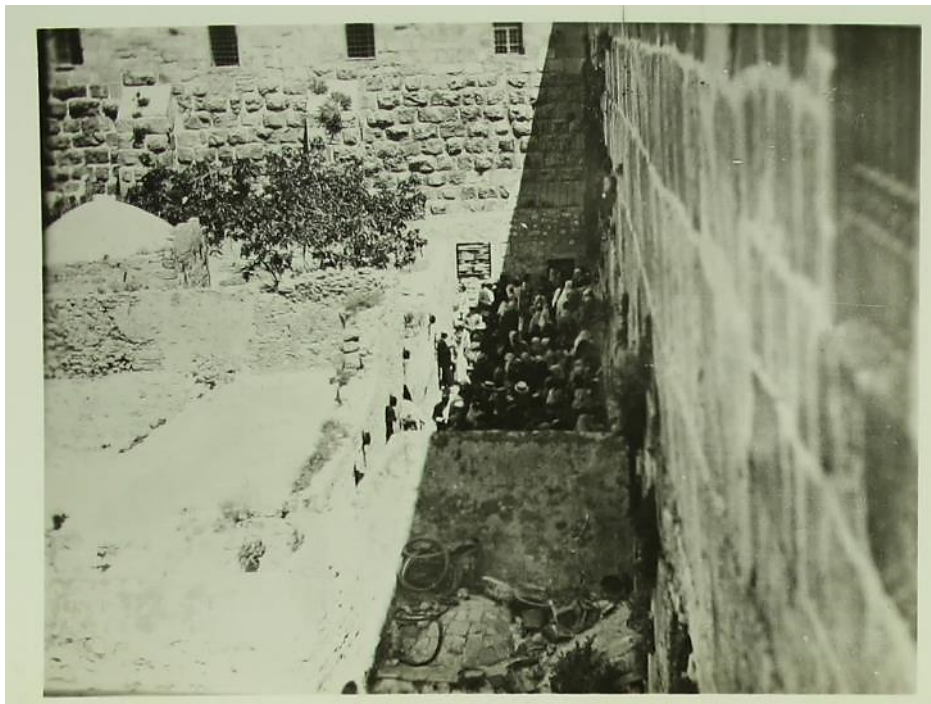
מה מיוחד במקום? קרבה לקודש הקודשים

- יש תפיסה שטוענת שהמקום הזה בעצם אפילו יותר קדוש מהכותל המערבי הרגיל. אם תחפשו בגוגל תמצאו לא מעט אזכורים לכך, במיוחד ע"י מורי דרך, וגם של פוליטיקאים מצידה הימני של המפה הפוליטית.
- הסיבה שהם מציינים היא שהמקום הזה קרוב יותר ל"קודש הקודשים" מאשר הכותל הרגיל.
- עם הקביעה הזו יש כמה בעיות כמובן, כאשר הבעיה הראשונה היא שאף אחד לא באמת יודע היכן היה קודש הקודשים של בית המקדש.

- רוב המחקרים טוענים שקודש הקודשים היה בדיוק במקום בו נמצאת כיפת הסלע, ואם זה נכון אז אפשר לראות בבירור שרחבת הכותל הרגילה נמצאת פחות או יותר באותו מרחק כמו רחבת הכותל הקטן... בערך 140 מטר. ואם נכנסים לבית הכנסת שנמצא בקמרון משמאל לכותל המערבי, אז אפילו מתקרבים יותר לקודש הקודשים.
- לדעתי זה התחיל עם בלבול עם מקום אחר שנמצא למטה, במנהרות הכותל, וידוע כמקום הקרוב ביותר לקודש הקודשים. אחר מכן העתיקו את המסורת הזו לכאן, בעיקר כדי להצדיק את ההתעקשות להתפלל דווקא כאן.

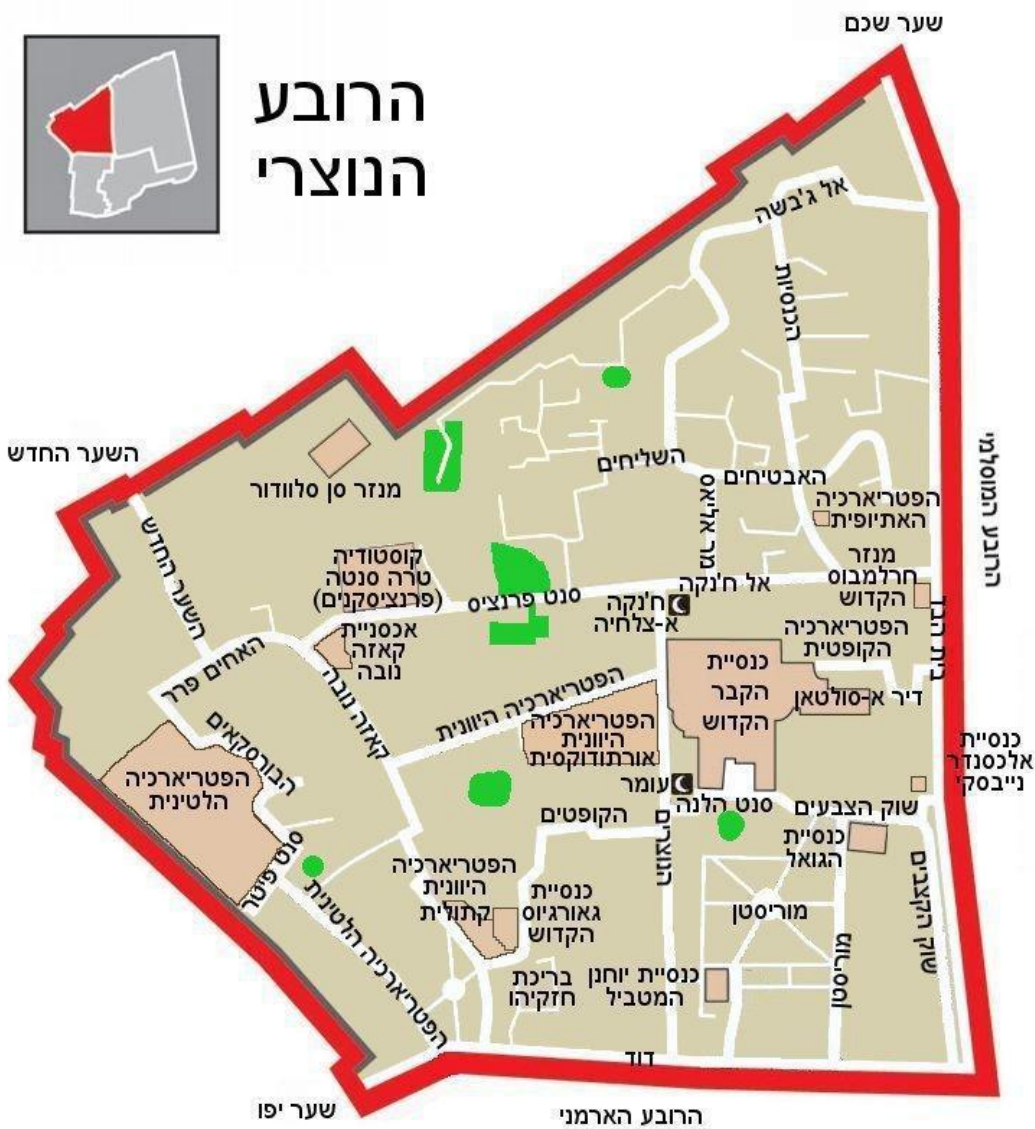
מה מיוחד במקום? קפסולת זמן

- דבר נוסף שמייחד את המקום הוא שהוא משמר את איך שהכותל המערבי הרגיל נראה והתנהל עד 1948.
- כשמסתכלים על תמונות מרחבת הכותל עד 67 (בתמונה למטה, רואים סמטה צרה, ברוחב של 4 מטרים, בדיוק כמו פה, ומול הכותל רואים את בתי שכונת המוגרבים, בדיוק כמו שבתי הרובע המוסלמי תוחמים את הרחבה הזו עד היום).
- גם מבחינת הסטטוס קוו המצב דומה, גם בסמטת הכותל בימי המנדט אסור היה להביא תשמישי קדושה, ספסלים, מחיצות וכו', וכן מבחינת העובדה שאפשר להתפלל כאן גברים ונשים ביחד, ואין עזרת נשים ועזרת גברים יש דמיון.
- וכמובן קיים גם דמיון בסכסוכים החוזרים ונשנים בין תושבי השכונה לבין המתפללים היהודיים.
- בקיצור, המקום הוא מעין קפסולה קטנה שמשמרת זיכרון היסטורי של מאות שנים.

אתר 4: המוריסטאן

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: המוריסטאן

- במאה ה-8 הוקם האזור הנקרא מוריסטאן בית חולים גדול, שהמשיך לתפקד עד המאה ה-11. כשהצלבנים כובשים את ירושלים הם משתלטים על מבנה בית החולים, והוא מנוהל בידי המסדר ההוספיטלרי.
- המסדר ההוספיטלרי הקים וניהל מספר בתי חולים ברחבי הארץ, כשבית החולים הגדול ביותר שלהם, שיכל להכיל כ-2,000 חולים, היה כאן במוריסטאן.
- בית החולים, שהיה צמוד לרחוב דוד של ימינו, שרד עד המאה ה-19. לבסוף נהרס בית החולים ע"י הכנסייה האורתודוקסית של ירושלים, על מנת להקים במקום שוק. השריד היחיד מבית החולים היא כנסיית בית החולים, שאת כיפתה הזהובה אפשר לראות מדרום לכיכר המוריסטאן.
- כאמור, בתקופה האיובית המשיך בית החולים הצלבני לתפקד, וערביי המקום קראו לו "בימאריסטן", מהמילה הפרסית שמשעה "בית חולים". לימים עוות השם, ונותר השם "מוריסטן".

נקודת הדרכה 2: כנסיית הגואל

- אנחנו נמצאים בחזית כנסיית הגואל, כנסייה גרמנית לותרנית. הכנסייה נמצאת ברובע הנוצרי, באזור המוריסטן, שמשמעותו בפרסית "בית חולים".
- הכנסייה מתנשאת לגובה של 40 מטרים, והיא בולטת בקו האופק של ירושלים. הכנסייה נחנכה ב-1898, ע"י קיסר גרמניה וילהלם השני, בתקופת שקיעת השלטון העות'מאני.
- בתקופה הזו מעצמות המערב מתחילות לחפש דריסת רגל והשפעה בירושלים ובמקומות הקדושים. מטרת ביקורו הרשמית של הביקור היא לחנוך את כנסיית הגואל. קיסר פרוסיה, וילהלם השני, מגיע לביקור בארץ, ואיתו מגיעות קבוצות של טמפלרים עם תחושת שליחות דתית עמוקה.
- באותה תקופה לא קיימת מדינה בשם גרמניה, והמרחב הדובר גרמנית מורכבת ממאות נסיכויות קטנות, שבראשה עומד שליט עצמאי. ב-1871 קם אבי האומה הגרמני, אוטו פון-ביסמארק, שהוא ראש הממשלה של פרוסיה, שהייתה היישות המדינית החזקה במרחב, והוא מוביל את תהליך האיחוד הגרמני.
- עם הקמתה של גרמניה עולים הרגשות הלאומיים, והקיסר הגרמני וילהלם בונה את הכנסייה כאן שאקט לאומי.
- בזמן ביקורו של וילהלם מחכה לו בארץ הרצל, שמנסה לקבל את הסכמת הקיסר שישפיע על הטורקים להסכים להקמת בית לאומי ליהודים.
- הכנסייה מעוצבת בצורת בזיליקה, ועוצבה ע"י אדריכל בשם אדלר. באיטליה, בעיר בשם פליחבצה, ישנה כנסייה דומה מאוד בעיצובה. הכנסייה היא כנסייה פרוטסטנטית ומכאן שעיצובה פשוט, ללא עושר של פריטים. זוהי אחת מהכנסיות הפרוטסטנטיות היחידות בעיר העתיקה.
- הכנסייה הוקמה על גבי שער מהתקופה הצלבנית, שנעלם בתוך המבנה והיום משולב בקיר הצפוני של הכנסייה (בתמונות למטה, השער הצלבני לפני בניית הכנסייה ושילובו בקיר הכנסייה).

- בחזית הכנסייה אפשר לראות את דימוי השה של ישוע (בתמונה למטה). שער הכניסה בנוי בסגנון צלבני, בדומה לשער שעל בסיסו נבנתה הכנסייה. משמאל למעלה סמל העיט של גרמניה, ומימין למעלה צלב מלטה שמייצג את המסדר ההוספיטלרי, ומסמל את ההמשכיות של הגרמנים מהצלבנים. זוהי אמירה פוליטית ודתית מאוד משמעותית.

- בביקור כאן מקבל וילהלם גם את אוגוסטה ויקטוריה על הר הזיתים, ואת הדורמציון בהר ציון, אבל הם שייכים לקתולים, שמשקף את מטרתו של וילהלם לאחד את כל הקבוצות הדתיות הגרמניות לעם אחד.
- בתוך הכנסייה, מתחת לסטרה הימנית, יש שרידים ארכיאולוגיים רבים, החל מתקופת בית שני, דרך ימי הדריאנוס, התקופה הרומית המאוחרת והתקופה הביזנטית. המקום אמור להיפתח בקרוב, ולאפשר כניסת מבקרים בתשלום.

אתר 5: שער יפו

סביבת האתר

<<<מפה>>>

מפת האתר

<<<מפה>>>

נקודת הדרכה 1: שער יפו

- שער יפו נבנה ע"י הסולטאן סולימאן המפואר, בתחילת התקופה העות'מאנית, בין השנים 1536-1542.
- <<<לצערי היה רעש נוראי, ולא הצלחתי לשמוע את ההדרכה. אשמח אם מישהו הצליח לסכם ויוכל לשלוח לי>>>

אתר 6: טיילת החומות הדרומית

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
א' - ה', ש': 9:00-16:00 (או 17:00 בשעות קיץ). בילי-אוגוסט האתר פתוח עד 21:00. ו' וערבי חג: 9:00-14:00	החברה לפיתוח מזרח ירושלים טלפון: 02-6277550 אימייל: tourism@pami.co.il	הכניסה לטיילת הצפונית היא משער יפו, שם יש שער שמוביל למדרגות למעלה החומות. הכניסה לטיילת הדרומית מתבצעת מהחפיר של מגדל דוד.
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
מבוגר/בקבוצה: 25 ₪ / 15 ₪ ילד/חייל/גמלאי/סטודנט: 12 ₪ / 10 ₪ הכרטיס תקף ליומיים, הן לטיילת הדרומית והן לצפונית	לא	לא מוגש
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	בכניסה	לא

מפת האתר

נקודת הדרכה 1: כניסה לטיילת החומות

- טיילת החומות היא טיילת המאפשרת למבקרים ללכת לאורך חומות העיר העתיקה, בשני מסלולים, אחד מתחיל משער יפו והולך צפונה עד לשער האריות, והשני מתחיל גם הוא באזור שער יפו, מחפיר מגדל דוד, והולך דרומה עד לשער האשפות.
- הטיילת מנוהלת ע"י החברה לפיתוח מזרח ירושלים. אפשר לקנות כרטיס אחד לשני חלקי הטיילת, ואף לחלק את הביקור ליומיים בכרטיס אחד.
- הטיילת מאפשר ירידה במספר נקודות, הן בחלק הדרומי והן בחלק הצפוני, כפי שאפשר לראות במפת האתר.

נקודת הדרכה 2: תצפית מטיילת החומות

- אנחנו נכנסים לחפיר של מצודת דוד בכניסה למוזיאון מצודת דוד, ומשם עושים את דרכנו לחלק הדרומי של המתחם, למדרגות המובילות למרום החומה.
- לאחר עלייה במדרגות נשקף לעינינו נוף פנורמי של ירושלים. בכיוון מזרח אפשר לראות מתחם תחנת המשטרה המודרנית ואת מגרש החניה שלה, שיושבים במקום בו ישב בסיס צבאי טורקי בימי האימפריה העות'מאנית – הקישלה.
- מצפון אפשר לראות צריח של מסגד עות'מאני, שזכה לשם השגוי "מגדל דוד", והיום הוא חלק ממוזיאון מגדל דוד.
- ממערב לנו, למטה, גיא בן הינום כשבצידו השמאלי בריכת הסולטאן. מעל גיא בן הינום אפשר לראות את גגותיהם האדומים של שכונת ימין משה הציורית, ומשמאלה מבנה הארוך – משכנות שאננים, השכונה היהודית הראשונה מחוץ לחומות העיר העתיקה, שנבנתה בשנות ה-60 של המאה ה-19.
- ממערב, על הרכס, שורת בתי המלון היוקרתיים: מלון המלך דוד, מלון שלושת הקשתות ימקא ועוד, שיושבים על קו פרשת המים הארצי. ימין שכונת כיכר דוד, שכונת יוקרה שבתיא מאוכלסים בעיקר על ידי תושבי חוץ עשירים, שמשאירים את בתיהם ריקים במשך רוב ימות השנה.

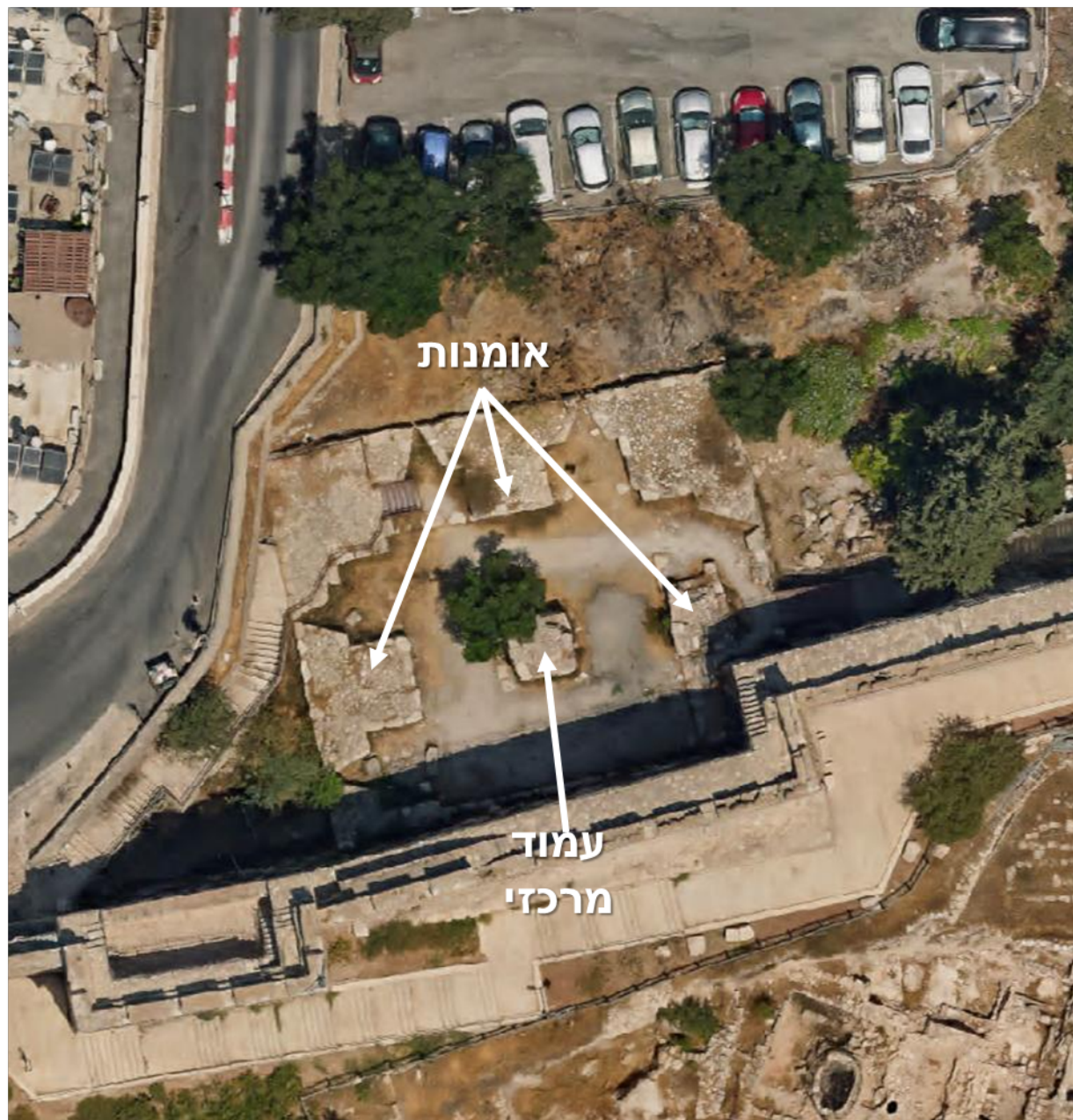

- עד שנת 67 היו חומות העיר מאוישות בידי חיילים וצלפים של הליגיון הירדני, שכיוונו את נשקיהם לכיוון השכונות המערביות של ירושלים.
- החומה עליה אנחנו עומדים, כמו רוב חומות העיר, נבנו בתקופה העות'מאנית, ובאזור זה הן חופפות את חומותיה של העיר כבר מימי חומות חזקיהו בימי הבית ראשון. מצוק הסלע שנמצא למרגלות החומה, במורדות המובילים לגיא בן הינום, היה זה שהכתיב את תוואי החומה לכל אורך ההיסטוריה.
- לאורך החומה אנחנו עוברים דרך מספר ביצורי מגדל עות'מאניים, שבנייתם לא הסתיימה מעולם. בכלל, במבט חטוף על החומה העות'מאנית אפשר להבין שהחומה לא נבנתה כדי להגן מפלישה של צבא חזק, או כדי להחזיק מעמד מצור ארוך ימים. כשנבנתה החומה היו בעולם כבר צבאות רבים שהיו מצוידים בתותחים שיכלו להפיל את החומות ללא מאמץ ניכר. מטרת בניית החומה הייתה לייצר תחושת ביטחון לתושבי העיר, ואולי להגן מפני פשיטות של שודדים בדואים שבאו מהמדבר.
- בהמשך אנחנו מגיעים לפינה הדרום-מערבית של חומות העיר, וממזרח לנו אנחנו רואים את מגרש החניה של הרובע הארמני, ומאחוריו מוזיאון הארמנים עם פירמידת הזכוכית שעל גגו.

אתר 7: המגדל האיובי

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: המגדל האיובי

- אנחנו נמצאים בבית שער גדול ומרשים מהתקופה האיובית. אפשר לראות את קירות בית השער בעובי של 4-5 מטרים.
- לבית השער היה עמוד מרכזי, שאותו אפשר לראות במרכז המתחם, וארבע אומנות בארבע צדדיו, שמתוכם שרדו עד ימינו שלושה, כאשר הרביעי נמצא מתחת לחומה העות'מאנית. בתחתית המבנה אפשר לראות חרקי ירי.
- בין העמוד המרכזי לבין ארבעת האומנות חיברו קשתות עצומות, שהחזיקו את גג בית השער. שרידים ש הקשתות אפשר לראות בעמוד המרכזי.

- השרידים נתגלו בחפירות ארכיאולוגיות שהתבצעו במקום בסוף שנות ה-60 ובשנות ה-70 של המאה ה-20, לאחר כיבוש ירושלים ע"י מדינת ישראל. המקום התגלתה כתובת מסוג טבלת ידיות (בצורת סוכריה), שהזכירה את מושל דמשק, אל מועט'ם עיסא, שבנה את המקום במצוות אביו הסולטן האיובי אל-עאדל ה-1 (אחיו של צלאח א-דין).
- לימים מאיים על העיר מסע הצלב ה-5 שכבר נחת במצרים, ועל מנת להגן על העיר מפני הצלבנים המאיימים הורס מועט'ם עיסא את חומות העיר ואת מגדלי הביצורים.
- בתקופה האיובית נקרא השער באב א-טיה, כלומר שער המדבר בערבית, השער שמוביל למדבר. אפשרות שניה היא שמדובר בטעות כתיב קטנה, שכן בהשמטת נקודה אחד אפשר לקרוא את שם העשר כ"באב א-ניה", כלומר השער שהוביל כנסיית הניאה הגדולה שעמדה בסמוך עוד מימי הביזנטים ועד המאה ה-10.